



З ДНЕМ НАРОДЖЕННЯ, ДОРОГА УКРАЇНО!

ТЕМА

Десятиріччя вищої освіти

У режимі відеоконференції відбулося засідання робочої групи з розробки проекту Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021—2031 роки.

Якою бачиться вища освіта майже сотні фахових експертів, яких запросили до робочої групи, щоб сформувати уявлення про те, як розвиватиметься ця сфера в наступне десятиріччя, які завдання і цілі треба ставити і як їх виконувати?

До складу робочої групи, як повідомляє офіційний сайт МОН, увійшли народні депутати, експерти з Національного інституту стратегічних досліджень та НАН України, голови регіональних рад та ректори провідних українських вишів, представники федерації роботодавців, НАК, НАЗЯВО, Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій та інші фахівці.

Вони проаналізують нинішній стан системи вищої школи, вивчать міжнародний досвід організації системи вищої освіти, потреби ринку праці у фахівцях високого освітнього рівня. Спеціалізовані підгрупи працюватимуть над широким спектром проблем, аналізуватимуть інституційні форми здобуття вищої освіти в Україні, те, яким має бути «викладач майбутнього». Розглядатимуться також інноваційні технології у вищій освіті, дистанційне навчання, науково-методичне забезпечення, наукова та науково-технічна діяльність у процесі здобуття вищої освіти, система вищої освіти і смарт-спеціалізація регіонів, розбудова регіональних екосистем та кластерів Індустрії 4.0, і це не повний перелік.

Завдання надтермінове, адже документ належить підготувати до 1 вересня.



Фото Галини ЯРОВОЇ

Світ який — мереживо казкове!..
Світ який — ні краю ні кінця!
Зорі й трави, мрево світанкове,
Магія коханого лица.

Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,

Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий!

Дай мені у думку динаміту,
Дай мені любові, дай добра,
Гуркочи у долю мою, світе,

Хвилями прадавнього Дніпра.

Не шкодуй добра мені, людині,
Щастя не жалій моїм літам —
Все одно ті скабри по краплині
Я тобі закохано віддам.

Василь СИМОНЕНКО

Не перетягувати канат, а тягнути в одну сторону

Замітки на полях під час обговорення

Прелюдія

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбулося розширене засідання президії Спільної ректорів вищих навчальних закладів України. Участь у ньому взяли т.в.о. міністра Сергій Шкарлет, очільники вишів, представники Міністерства освіти і науки України, Державної служби якості освіти, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, інших структур. Вів засідання голова Спільної ректорів вищих навчальних закладів, ректор КНУ імені Тараса Шевченка Леонід Губерський.

Як зазначалося в анонсі пресбрифінгу, головним на засіданні було питання — удосконалення системи підтримки якості освіти в Україні. Конкретизувалося, що йдеться про «ініціативи Міністерства освіти і науки України щодо удосконалення механізму забезпечення якості вищої освіти в Україні; необхідність визначення організаційно-правового статусу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та Національного агентства кваліфікацій; пропозиції щодо створення належних правових та організаційно-правових умов для виконання закладами освіти вимог законів України щодо забезпечення якості освіти».

Той, хто уважно відстежував події останніх днів, не міг не помітити кілька інформацій, що майже водночас з'явилися на сайті МОНу та НАЗЯВО. Спочатку — про робочу зустріч т.в.о. міністра 28 липня з головою НАЗЯВО Сергієм Квітом та його заступниками. Тоді досить несподівано Сергій Шкарлет заявив, що «Міністерство освіти і науки України не розглядає варіантів про ліквідацію (припинення діяльності) НАЗЯВО та НАК і закликав колег до злагодженої та спільної роботи, спрямованої на подальше реформування системи освіти України на принципах законності та правової визначеності». Натомість голова НАЗЯВО передав т.в.о. міністра письмове звернення, «в якому наводилися окремі пропозиції щодо приведення статусу НАЗЯВО у відповідність до вимог Законів України «Про центральні органи виконавчої влади», «Про державну службу» та «Про запобігання корупції». До того ж, було сказано, що «значна частина цих пропозицій була врахована».

У чому полягала суть розмови, традиційно не уточнювалось. Але фраза про те, що МОН «закликає керівництво НАЗЯВО до конструктивного діалогу на принципах взаємної поваги та професійності» наштовхувала на думку, що конструктивного діалогу не виходило.

Про це ж свідчило й звернення, ухвалене на засіданні НАЗЯВО 31 липня, до Президента, Верховної Ради, уряду, РНБО, Української асоціації студентів та Федерації роботодавців України «з приводу намагання ліквідувати здобутки в реформуванні вищої освіти й відмовитися від європейської інтеграції України». Такі серйозні заяви НАЗЯВО пояснило тим, що законопроект міністерства «Про внесення змін до деяких законів України» (вих. № 1/12-3604 від 30.07.2020 р.), переданий на погодження до КМУ та інших центральних органів виконавчої влади, «формує політику відмови» від Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, має на меті ліквідувати Національне агентство «як незалежний легітимний орган, відповідальний за забезпечення якості вищої освіти».

Закінчення на 2 стор. ►

Не перетягувати канат, а тягнути в одну сторону

▼ *Закінчення. Початок на 1 стор.*
Давніша прелюдія

Ще 28 травня нинішнього року Національне агентство з питань запобігання корупції внесло припис, в якому вказало на невідповідність двох постанов Кабміну: від 15 квітня 2015 року «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» та від 5 грудня 2018 року про «Деякі питання Національного агентства кваліфікацій» — вимогам законів «Про центральні органи виконавчої влади», «Про державну службу» і невиконання вимог Закону «Про запобігання корупції» та зажадало усунення порушень. 17 липня Кабмін надав доручення Міністерству освіти і науки України виконати припис НАЗК.

У свою чергу міністерство, як сказано в офіційному повідомленні, «провело ретельний аналіз законодавства» та «практики правозастосування» і дійшло висновку, що «визначення організаційно-правового статусу НАЗЯВО та НАК потребує внесення змін до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту». А оскільки ці зміни тягнуть за собою регламентацію не тільки повноважень НАЗЯВО та НАК (що визначаються тепер як центральні органи виконавчої влади із забезпечення якості вищої освіти та зі спеціальним статусом), а й самого МОН (як центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки), то вони стосуватимуться ще й Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та «Про фахову передвищу освіту».

Що це змінює по суті? У зверненні НАЗЯВО стверджується, що наділення агентства статусом «центрального органу виконавчої влади» та будь-які спроби реорганізації чи об'єднання із іншими органами виконавчої влади «не лише ставить під сумнів його незалежність, але й створює загрозу членства Національного агентства у міжнародних організаціях та буде свідчити про порушення вимог та невиконання зобов'язань Україною Угоди про асоціації у сфері освіти». Щодо іншого: «законопроект пропонує повернути повноваження з присудження наукових ступенів в МОН», передає право утворювати спеціалізовані вчені ради по захисту дисертацій від закладів вищої освіти до МОН та фактично повертає «диплом державного зразка», вилучений із законодавства наприкінці 2019 року.

У свою чергу міністерство 3 серпня оприлюднило офіційну заяву, в якій заявило, що у зверненні НАЗЯВО «наводиться низка недостовірних та перекручених тверджень щодо мети та змісту законопроекту». «Твердження про «посягання на незалежність» НАЗЯВО не відповідають дійсності, оскільки агентство незалежно від статусу має керуватися Конституцією та законами України.

Спроба «конструктивного діалогу»

Конструктивний діалог, до якого закликав МОН, вочевидь, очікувався наступного дня на розширеному засіданні Співки ректорів вищих навчальних закладів



Під час обговорення

Фото пресслужби МОН

України. У доповіді, з якою виступив т.в.о. міністра Сергій Шкарлет, йшлося про те, що новий проект закону сприятиме вдосконаленню механізмів реалізації державної освітньої політики. Т.в.о. міністра заперечив, що МОН зазіхає на узурпацію НАЗЯВО, та закликав ректорів долучитися до обговорення тем.

Щодо європейських цінностей, про які йшлося в заявах НАЗЯВО, Сергій Шкарлет сказав так: «Найбільші європейські цінності, як мені здається, — дотримання норм закону. І якщо спеціально уповноважений орган НАЗК робить зауваження, МОН як центральний орган виконавчої влади зобов'язаний викласти свою позицію».

Ректорська аудиторія, яка останнім часом співпрацювала з Національним агентством особливо предметно: у вищих повним ходом ішла акредитація освітніх програм, — накопичила чимало вражень і власного досвіду — позитивного і не дуже. Найболючішою темою для всіх стала вартість послуг. Сергій Шкарлет заявив, що ще в ролі ректора за акредитацію однієї програми заплатив 64 тисячі гривень. «Є ректори вишів, які заплатили до 1 мільйона гривень», — додав він.

«Національний економічний університет у Харкові, на чолі з професором Пономаренком, провів ретельний аналіз і показав, що акредитація освітньої програми має коштувати 15 тис. гривень, ну, «найвищий пілотаж» — 21 тисяча, — сказав у своєму виступі голова ради ректорів Харківського регіону, ректор ХНУ імені В.Н. Каразіна Віль Бакіров. — Ми написали Сергію Квіту, я отримав відповідь, вона мене не задовольняє. Якби йшлося бодай про 25 тис. ніхто б і голосу не подав. У нас же по 50—100 програм — космічні суми».

«На офіційних листах агентства базова вартість акредитації — 57 тисяч гривень, за дві акредитації — 90 тисяч, за три — 118 тисяч. Як на базарі», — обурюється очільник МОН. «Хочу нагадати, що ЗВО — це державні бюджетні установи. Напрями використання коштів чітко регламентуються в паспорті бюджетної програми. Хочу спитати колег: чи є хоч в одному університеті, у нормативних документах чи паспортах бодай один рядок: «проплата за акредитацію»? Жодного. Ми ж розуміємо, що оплата НАЗЯВО відбувається за кошти контрактників. Таким чином ми заганяємо себе під перевірки й порушення фінансової дисципліни. Це вже не боротьба за європейські цінності, а щось зовсім інше.

Тема не залишила байдужим нікого

Голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти Сергій Квіт досить гостро відреагував на слова Сергія Шкарлета. Він заявив, що майже все, що сказав т.в.о. міністра, є неправдою, зокрема, щодо суми в 64 тисячі гривень за акредитацію, і висловив готовність «у будь-яку секунду до будь-якої фінансової перевірки». «Діяльність агентства — абсолютно прозора, про що знають всі, крім НАЗК». Щодо фінансування акредитації освітніх програм, Сергій Квіт уточнив, що на внутрішні потреби агентства з тих грошей залишається всього 14%, і жодної копійки з них керівництво і штатні працівники не отримують. Кошти, які приходять в агентство, йдуть на те, аби експерти були незалежними: щоб їх не поїли, не годували і не заводили з ними неформальних стосунків.

(Пізніше голова ради ректорів Одеського регіону, ректор Одеського національного екологічного університету Сергій Степаненко продемонструє пресі на планшеті сторінку з договору саме на 64 тисячі гривень. А ректор Тернопільського національного університету Андрій Крисоватий пояснить зятю відмову агентства від таких сум: мовляв, до березня їхній університет, та й інші, платили по 63 тис.477 гривень, а на період карантину стало на 15 тисяч менше). Але хіба й така сума підіймає для державного вишу?

«У західній системі держава в різний спосіб компенсує університетам витрати на акредитацію, і таке питання треба ставити в Україні», — каже Квіт.

Але хіба для НАЗЯВО було таємницею, що в бюджеті вишів такі кошти не передбачено? Національному агентству із такими функціями, вочевидь, також варто було б виявити ініціативу, щоб такі зміни назріли і в Україні.

«НАЗЯВО сьогодні є монополістом на ринку надання послуг, — заявив Андрій Крисоватий, — тому встановлюють ціну, ні з ким не узгоджуючи». Але чому «за себе й за того хлопця» повинні платити контрактники? Тернополянин звернувся до т.в.о. міністра з пропозицією: внести зміни в паспорт бюджетної програми й передбачити статтю на проведення акредитації освітніх програм (зі сподіванням, що й самі суми будуть не такими драконівськими).

Таку ж пропозицію висловив у своєму виступі і ректор Запорізького національного університету Микола Фролов.

Чи треба було вносити правки в закони?

Позиція НАЗЯВО зрозуміла. Колізія, як призвела до написання законопроекту МОН, не є колізією в інших країнах, такі агенції існують в західній системі, і як каже очільник НАЗЯВО, деякі з них фінансуються з бюджету. Законопроект, про який не знали ні народні депутати, ні освітяни, ні НАЗЯВО, він називає спецоперацією.

«Я вам не ворог, МОН не має жодного наміру ліквідувати агенцію. Є питання приведення вас до чинного законодавства, до якого ви ніяк не хочете повернутися», — сказав Сергію Квіту Сергій Шкарлет.

«Ви не розумієте, що це норми європейського законодавства, які стали нормами нашого законодавства, завдяки асоціації з ЄС. Але ми вас можемо проконсультувати», — відповів той.

«А вас можуть проконсультувати ректори, які тут зібрались», — відповів Шкарлет.

Вочевидь, ректори також не проти жити за європейськими законами і з європейськими можливостями.

«Усі ми погоджуємося, і НАЗЯВО також, що нормативна база, яка регламентує діяльність агенції, є недосконалою, — продовжує Андрій Крисоватий. — Якщо це державний орган влади, що відповідає за якість освіти, його фінансування має бути відповідно до бюджетної програми». Очільник вишу вважає, що «сьогодні НАЗЯВО є більше каральним органом». «Із п'яти програм у нас дві пішли на повторну акредитацію, — каже він. — А як їх оплачувати? Додатково чи достатньо попередніх коштів? І ще схвилював лист щодо одного з наших працівників, який є членом агентства — про зменшення йому навантаження. Але ж є закон про вищу освіту. Як я можу зменшити йому навантаження і оплачувати повністю робочий день?».

«Не можна здійснювати делеговані державою функції управління у сфері вищої освіти, бути державною організацією і бути незалежною. Це маніпуляція, — каже Олександр Степаненко. — У законі про вищу освіту сказано, що акредитацію освітніх програм можуть здійснювати недержавні акредитаційні агенції, крім НАЗЯВО. Але про них немає навіть положення. (Сергій Квіт уточнив, що положення «Про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти», підготовлений НАЗЯВО, — авт.). Є монополія НАЗЯВО, поставлена на комерційну основу. Тому я підтримую законопроект: потрібен центральний орган виконавчої влади у сфері забезпечення якості освіти», — каже Степаненко.

Ректор НТУ «Харківський політехнічний інститут» Євген Сокол розповів, як два роки тому на засіданні Європейської асоціації забезпечення якості освіти працювала секція, що порушувала питання якості освіти при дистанційній формі навчання. Чому ж у НАЗЯВО, що є асоційованим членом Європейської асоціації, не подумали підготувати нашу освіту до цього? І тільки коли грянула пандемія, ми почали дбати про якість «дистанційки». Контакт з

Європою потрібен, щоб брати звітти краще. Якщо повернутись до акредитацій, хотілося б, щоб Нацагентство не тільки вимагало, а й забезпечувало ВНЗ методичною і моніторинговою допомогою.

Від конструктиву до співпраці?

Ректора Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Віля Бакірова хвилює те, що ЗВО переживають нині складні часи, пов'язані з коронавірусом, неможливістю традиційно навчатися і навчати. Фінансово університети також суттєво потерпають: деякі з його колег не змогли навіть виплатити відпускних своїм викладачам. Попереду ще складніші часи — зменшуватиметься набір студентів — іноземних і українських. Адже хто захоче оплачувати дистанційне навчання? — запитує він.

Ситуація обговорювалась на раді ректорів Харківщини, продовжує Бакіров. Зверталися з листами до уряду, Верховної Ради, міністерства. Сьогодні треба шукати більш конструктивні форми взаємодії — переконаний він. Це стосується і взаємин із НАЗЯВО. «Ми побачили, що міністерство не запрограмоване на конфронтацію, на знищення НАЗЯВО», — каже Віль Бакіров... Йдеться про пошук більш ефективних дій. Я хотів би одразу сказати добрі слова на адресу НАЗЯВО, бо ми побачили, що робота там ведеться, працює система. Ми теж проходили низку експертиз. Не всім задоволені, хотіли б вищу оцінку мати — отримали 3 умовні акредитації, але все справедливо. Залишається питання оплати цієї роботи. Парадигма, в якій працює НАЗЯВО — це предмет для дискусії. Тут потрібна не конфронтація, а колегіальність, колективне осмислення. Сьогоднішня зустріч, як на мене, — демонстрація такого підходу.

Такої ж думки і ректор Запорізького національного університету Микола Фролов. Він вважає, що одна з причин наявного конфлікту між МОН і НАЗЯВО — та, що в останні роки із боку київських управлінських структур — відбувається наступ на університетську автономію. Якби не було бажання заарканити університети — чи з питань акредитації, чи «керування нашими грошовими потоками, чи відлучення нас від держзамовлення, ніякого протистояння не було б». Тому потрібно повернутися до дискусії з приводу широкої автономії ЗВО. Поки що вона дуже обмежена, а в ректорів замість «автономії» — одна відповідальність. «Але не хочу, щоб продовжувалась лінія попередніх складів МОН на обмеження університетської автономії. З'ясування, яке відбулося сьогодні, — каже він, — неприємне, але воно назріло. І має стати корисним».

Нині доля законопроекту, який так пристрасно обговорювали на засіданні Співки ректорів, залежить переважно від уряду та народних депутатів. Але висновки, зроблені учасниками обговорення, можливості, знайдені в ході палких спіхів, можуть стати спільним і корисним надбанням.

...Після завершення дискусії і МОН і НАЗЯВО оприлюднили кожний свою заяву...

Лариса ОСТРОЛУЦЬКА

Коли науку й освіту буде проголошено національними пріоритетами України?



Два академіки — Микола ЖУЛИНСЬКИЙ та Борис ПАТОН

Не станемо приховувати — ці роздуми Миколи Григоровича Жулинського про стан і перспективи гуманітарної науки, про реформи й перебудову академічної науки ми трохи притримали під подію. 25 серпня видатному вченому, академіку НАН України, письменнику, громадському і державному діячу виповнюється 80 років.

Життєві дороги письменника-науковця можна відстежити за його творами. Узяти б книгу Миколи Жулинського «Моя друга світова», про яку наша газета писала у публікації «Ніщо так не зближує позиції, як правда» («Світ», №№43-44, 2016 р.). У ній йшлося про події на Волині: через призму спогадів дитини і осмислення дорослого, дослідження науковця і голоси очевидців розкривалась правда, багатолітка й неоднозначна, але така, якою вона була. І в цьому вирі — зіткненні любові й ненависті, жертвовності й нелюдськості — зростає хлопчина, якому дано було показати людям цю правду... Але ті події передували ще більшій пожежі Другої світової, через яку на десятиліття віднесло у далекі світи батька, і дуже довго сім'я нічого не знала про нього. А без найріднішої матері юнак залишився ще, вступаючи до педучилища. Доля випробувала й гартувала його. Він багато бачив, багато пережив, і передумав... Слова і думки просилися з душі до людей. Щоб навчитися донести їх, вступив на факультет журналістики Київського університету імені Шевченка. Заглибленість в науку, в дослідження — привела до аспірантури...

«З 1972 р. життя Миколи Жулинського пов'язане з Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Молодшого наукового співробітника помітили; доскільний розум, вміння аналізувати й доводити до завершення розпочату справу, нахил до пошукового дослідництва характеризували його як молодого і здібного науковця — літературознавця і критика. Він швидко долав щабелі кар'єри до вченого секретаря, заступника директора з наукової роботи (1978), директора цього закладу (з 1991 р. і донині), — цитуємо за Науково-бібліографічним відділом НБУ ім. Ярослава Мудрого, який підготував величезний перелік праць академіка Жулинського.

Це тільки одна іпостась — наукова, в якій можна окреслити роль директора у підготовці багатомовної «Історії української літератури», «Шевченківської Енциклопедії», у значному поповненні джерельної бази, коли архівні матеріали, книгозбірні видатних українських митців збагачували фонди Інституту. А ще ж величезний внесок у творення і розвиток української держави, робота в уряді і парламенті.

Вітаючи ювіляра, бажаємо йому многая і благая літа! Нових унікальних праць, нових учнів — продовжувачів, відданих науці, мові, культурі, традиціям, що формують національний світогляд людини. За словами ювіляра, «тільки духовне світло відкриває шлях цивілізованого розвитку нації».

Турботою про розвиток гуманітарних наук просякнуті і ці роздуми академіка Миколи ЖУЛИНСЬКОГО, особливо з огляду на подію, до якої наближається головна наукова інституція держави, — вибори президента НАН України та оновлення її Президії.

В Україні слово «реформа» набуло якогось сакрального значення. Кожна нова виконавча влада, яка змінюється швидше, ніж пори року, зобов'язується здійснити рішучі реформи в державі і, звісно, в науці. При цьому її суворий і критичний погляд звернено передусім на Національну академію наук. Тож не дивно, що оце магічне слово «реформа» буквально в'їлося в мізки й академічної спільноти, яка з безспідставною тривогою чекає від «верхів» якогось чи не чудодійного реформування наукової сфери.

Мимоволі в суспільній свідомості складається переконання, що чи не всі головні, передусім економічного порядку, біди і проблеми нашого невдалого державного господарювання зосереджені в Національній академії наук, яку необхідно терміново реформувати. І то рішучим революційним викорінюванням старого, начебто віджилого, кардинальним реформуванням системи НАН.

Чи справді наші проблеми в науковій сфері таяться в системі управління Національної академії наук, якій приписують, начебто, авторитарний стиль керу-

вання, застарілі методи. Я майже десять років був членом Президії НАН України, і з повним переконанням засвідчую, що рішення цим колективним (наголошую: саме колективним!) органом управління завжди приймалися з урахуванням позиції кожного учасника дискусії. Жодного авторитаризму в діях керівництва НАН не відстежувалося. Не тут треба шукати причину такого становища в Академії, і такого ставлення до неї у «верхах» суспільства.

Кому-кому, а мені годилося б передусім сказати про соціогуманітарну сферу. Хоча, слава Богу, ніхто не поривається її кардинально реформувати. Бо, правду кажучи, там особливо й не розженешся з реформами. Більше треба думати про збереження і примноження, ніж про реорганізацію. Досить невеликий це науково-дослідний сегмент в системі НАН. Не те, що було на перших порах існування Української академії наук. Тоді гуманітарні науки посідали в УАН почесне місце. За Статутом в структурі тодішньої Академії передбачалося лише три відділи — два гуманітарних із 42-ма академіками й один фізико-мате-

матичний з 30-ма академіками.

Пригадую, в далекому 1996 році я опублікував статтю під назвою «За бідного гуманітарія замовте слово!». Дозволю себе процитувати: «Дешево, тобто незабезпечене фінансуванням директивне реформування шляхом скорочення науковців, інститутів, їх укрупнення, переведення, наприклад, із системи Національної академії наук до вузівської системи насамперед ударить по гуманітарних інститутах. А вони й так ледве дихають, відчайдушно намагаючись втриматися на поверхні».

Як і в часи СРСР, так і в роки незалежної України, соціогуманітарні науково-дослідні інститути не сміли кількісно вирости. Тоді — хіба що за дозволом ЦК Компартії України, і то під певне ідеологічне замовлення. Нині — через відсутність фінансування. І тоді нові наукові напрями, по суті, не відкривалися, зв'язки із західними науковими центрами були практично відсутні — легше було спілкуватися з потойбічним світом, ніж із капіталістичним. Випускали за кордон тільки «виїзних» і то лише до країн соціалістичного табору. І тепер у

зв'язку з браком фінансування годі відкрити новий науковий напрям дослідження, годі вченому-гуманітарію сподіватися на участь в міжнародних конференціях, відбуті на стажування за кордон.

На тлі нинішнього бюджетного фінансування науки нелегко наважитися на якусь реорганізацію соціогуманітарної сфери, тим більше, що в гуманітарних інститутах відсутні будь-які резерви для самофінансування.

Гадаю, саме тому у виборчих програмах кандидатів на найвищу посаду в НАН України вкрай мало уваги приділено соціогуманітарній сфері. Можу назвати тільки ключові положення до програми Анатолія Загороднього, де соціогуманітарні науки названі серед пріоритетів, які повинні забезпечити світовий рівень академічних наукових досліджень. До речі, саме цей кандидат ініціює створення національної програми гуманітарного розвитку суспільства.

А це свідчить, що завдання, які були пріоритетними для Академії наук сто років тому, актуальні і сьогодні. Пригадаймо, що голова комісії з написання законопроекту про утворення Української академії наук, академік Петербурзької академії наук В.І. Вернадський на першому ж її засіданні 9 липня 1917 року наголосив: «Національна вага новітньої Академії лежить у тому, що Академія повинна допомагати зростові української національної самосвідомості та української культури через широкі, глибокі, проникливі наукове студіювання минулості та сучасності українського народу та його сусідів, природи обійнятого їми краю...» (Рання історія Академії наук України 1918—1921). — К.: Манускрипт, 1993 — С.80).

Мабуть, доречно буде зауважити, що питання гуманітарної науки для фізика-теоретика Загороднього не є чимось зовсім невідомим — впродовж кількох років він очолює Комітет з української наукової термінології при Президії НАН України і докладає чимало зусиль для досягнення поступу у цій непростій і досить таки делікатній діяльності. Та й питання історії науки, зокрема, вивчення й поширення гуманітарного творчого спадку засновника УАН Володимира Вернадського, теж перебуває в колі його інтересів, якщо згадати діяльність академіка Загороднього як голови Комісії НАН України з розробки наукової спадщини академіка Вернадського та численні студії, присвячені життєвому і творчому шляху геніального математика і фізика-теоретика, засновника Інституту теоретичної фізики академіка Миколи Боголюбова.

Гуманітарні науки мають нагромаджений протягом тривалого часу потенціал, який дозволяє розгорнути процес ідейно-світоглядного переформатування українського суспільства, виробити механізми використання національних духовних цінностей

зادля консолідації українського суспільства. Гуманітарні науки і нині активно включені в процес відновлення та модернізації соціокультурного середовища країни. Тож хочеться сподіватись, що фінансування духовної сфери виробництва, науки, освіти і культури, незабаром стане пріоритетним в державному бюджеті України, що науку й освіту буде проголошено національними пріоритетами, як це зроблено в передових країнах світу. Адже відомо, що саме за рахунок пріоритетного розвитку освіти і науки ці країни одержують близько 40% валового національного продукту.

Усвідомлюючи і свою відповідальність за активізацію процесу державотворення, вчені-гуманітарії НАН розробили ще десять років тому проект Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 р. Ця національна доповідь пропонує таку модель суспільного розвитку, яка орієнтована на максимальне розкриття потенціалу людини, створення необхідних умов для реалізації її інтелектуальних можливостей, творчих здібностей. Вченими-суспільствознавцями розроблені і обґрунтовані рекомендації щодо формування національно-культурної ідентичності, захисту і збереження фундаментальних духовних цінностей, сформована цілісна, концептуально чітка система ціннісних орієнтацій як для окремого індивіда, так і для суспільства взагалі. Академія цю Концепцію гуманітарного розвитку направила Президентові України, Кабінету Міністрів України, Верховній Раді України, але, на жаль, ми й досі не бачимо розгляду на державному рівні загальнонаціонального проекту з розвитку гуманітарної сфери.

Крім того, вчені Академії підготували ряд інших національних доповідей, зокрема, «Національний суверенітет України в умовах глобалізації», «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії», що є свідченням того, що НАН України здійснює постійну роботу щодо концептуально-прогностичного та науково-інформаційного супроводу державної політики в сфері соціально-політичного та культурного розвитку України. Отже, соціогуманітарні науки нашої Академії мають багато напрацювань для створення нової національної програми гуманітарного розвитку суспільства.

Прикро, але доводиться сумніватися у здатності політичної й державної еліти України розглядати духовно-інтелектуальний потенціал нації, як найважливіший стратегічний ресурс, за допомогою якого й можна виїти на вищий рівень науково-технологічного і соціально-економічного розвитку. І саме пріоритетний розвиток освіти, науки, культури, як свідчить досвід розвинутих країн, суттєво стимулює соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві.

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
академік НАН України

ДОРОГАМИ РІДНОГО КРАЮ

Звідки лемки у степах України?

Знайомство з Новоайдарським районом на Луганщині почалося з етнографічного музею. І несподівано увагу привернула експозиція: «Стежками Лемківщини». Але де та земля лемків і де Луганщина? Виявляється, з повоєнних років, коли встановлювали кордони і переселяли народи, в Новоайдарський район у теплушках доправили жителів трьох сіл з Яслового повіту Краківського воєводства. Нелегко довелося горянам у степовому краї. Але пройшли десятиліття, змінилися покоління, і їм ця земля стала рідною. І коли настав час, жителька нинішнього села Переможне як найдорожчу реліквію дістала зі старої скрині два розкішні жіночі строї й віддала їх до Музею колекції костюмів.

А поряд з лемківськими вибирають око вишиванки степовичок — хрещаті узорі червоною та синьою барвою, дівочі головні убори, в які вплетено пера



Костюм лемкині

павичів, обереги у вигляді прикрас. 26 унікальних костюмів, що представляють різні села і традиції. Колекція ця незвичайна, празничні костюми не висять на вішаках і не ховаються у скринях чи за склом. Бачимо дефіле, тільки на подіумі — манекени.

Щоправда, в особливих ситуаціях однострої одягають нинішні ровесниці тих, хто їх колись носив. Так було, коли новоайдарівці створили великий кольоровий календар, в оформленні якого взяли участь жительки області, одягнувши для фотозйомки старовинні костюми з виставки.

Дефіле з манекенами, подіумом і професійним підсвічуванням, а також підготовку і друк розкішного календаря було здійснено з допомогою ПРООН та інших міжнародних організацій.

Так сталося, що на цій території, як на битому шляху, проходили й оселялися, будували села жителі різних регіонів, і кожне село зберігало особливість. Її шанують і нині, і це гарна основа для згуртування громади, в яку кожний приносить щось своє, і є змога обмінюватися досвідом і ділитися з іншими.

У селі Денежникове місцеві активісти разом із ПРООН «Жінки» створили оздоровчий центр. А в будинку культури мистецький гурт «Акація» і співає, і гаптує, і вишиває, і тче. Майстриня декоративно-вжиткового мистецтва Віра Руденко надихнула все село бажанням зробити світ навколо красивішим. З допомогою Швеції, Швейцарії та ПРООН тут створено простір для спілкування й участі у спільних справах представників

усіх поколінь: від школярів до тих, «кому за 50».

У селі Гречишкіне мешкає скульптор Олександр Романенко, який створив за життя 3,5 тисячі дерев'яних скульптур. Серед них почесне місце займають степові байбаки — один із символів Луганщини. А народний ансамбль «Калина-перлина» відтворює автентичні обряди свого села, спів і старовинні традиції. Отакі вони — луганські села.

У Новоайдарі за підтримки Програми ООН та урядів країн-партнерів було створено профіль громади. Як зазначила Олена Кизило, керівник районного ресурсного центру, який опікується міжнародною співпрацею, у формуванні його брали участь ініціативні люди, жителі всіх сіл (а це дуже серйозна справа: необхідно провести опитування, виписати історію села, його сьогодення, знайти «вузькі місця» та запропонувати спосо-



Костюм степовички



Цю ікону та фотографії лемки привезли з рідної землі

би їх «розширення»). Звертаючи увагу на проблеми, яких не можна розв'язати коштом місцевого бюджету, селяни вчилися створювати проекти. Спочатку вони були невеликі: облаштування безпечних переходів, придбання снігоприбиральної машини, встановлення відеокamer у місцях, які потребують нагляду правоохоронців, встановлення освітлення на сонячних батареях.

Потім були проекти вартістю на мільйон і більше гривень. Встановили розумні камери, закупили обладнання і техніку для протипожежної охорони. За напрямом «розвиток самоврядування та децентралізації» відремонтували Центр надання адміністративних послуг, закупили обладнання, програмне забезпечення, придбали кейси для надання мобільних послуг. Тепер ЦНАП надає селянам понад 100 різних послуг.

А ще розроблено проект для придбання мобільного ЦНАПу, який виїжджатиме у віддалені села і надаватиме там весь комплекс послуг.

У межах компоненту відкритості влади підтримано три нові проекти Новоайдарської громади. Один з них стосується придбання системи «Голос», через яку відбуватиметься онлайн-голосування засідань райради з виведенням трансляції в ютуб. В часи коронавірусу — надзвичайно потрібна справа. Інший проект передбачає придбання великого екрана, завдяки якому обговорення транслюватимуть назовні, на площу перед будинком культури.

«За спільною роботою, зміцніла довіра людей до нас, — розповідала в.о. голови райдержадміністрації Тетяна Новикова. — І наше розуміння, як діяти. В останні роки ми залучили понад 10 мільйонів гривень на інфраструктурні проекти. Самих проектів, які формують громадські організації, за цей час було понад два десятки. Коли кажуть, що людина стає господарем свого життя і місця, де вона мешкає, для нас це не порожній звук».

Олеся ДЯЧУК

ЧАС ВІДКРИТТІВ

Інтерактивний Музей науки

Восени цього року в Києві на просторах Національного комплексу «Експоцентр України» (ВДНГ) буде відкрито перший інтерактивний простір «Музей науки». На відвідувачів чекатиме понад 120 інтерактивних експонатів та інсталяцій. Як розповідають його творці, тут можна буде покататися на велосипеді з квадратними колесами, вирушити в космічну подорож, побачити двометрову голограму та 60-кілограмовий кристал, скласти з атомів воду та сіль у доповненій реальності, дізнатися, як побудований організм людини та багато інших наукових цікавинок.

«Музей науки» створено Малою академією наук України в кооперації з агенцією Gres Todorchuk і за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Концепцію проекту організа-

тори описують одним словом — «спектр». Спектр наук, відкриттів і вражень: від запуску блискавки в котушці Тесли та керування роборукою до можливості «побачити» власний голос, потрапити всередину гігантської мушлі та в дзеркальний тунель з оптичною ілюзією. Окрема зона простору буде присвячена українським ученим. Найбільший за розміром експонат музею — це скляна стеля, яка змінює колір, коли відвідувачі вводять на планшеті правильні відповіді на запитання зі сфери науки.

«Інтерактивний простір — ще один наш крок до популяризації науки. Частина експозиції мобільна. В наших планах — експонувати її в інших містах і, зрештою, створити такі музеї по всій країні. В

«Музеї науки» ми намагаємося, перш за все, зацікавити, оживити беземоційні терміни з підручників, перетворивши їх на об'єкти й інсталяції, показуємо, як формули та закони працюють у повсякденному житті. А всіх юних відвідувачів, які хочуть знати більше, одразу запрошуємо до тематичних гуртків на поглиблене вивчення тієї чи іншої науки», — розповідає директор МАНУ Оксен Лісовий.

Над експозицією, що складається з 7 блоків, працювали команди з України, Канади, США, Польщі та Швеції. Зокрема, буде представлена виставка «Дивна матерія» канадського Ontario Science Center, одного з найвідоміших наукових і дослідних центрів світу. Виставки «Великі винаходи», «Лю-

дина», «Акустика» та «Оптика» розроблені спеціально для «Музею науки» польською компанією Strong Interactions, команда якої працювала над створенням знаменитого Центру науки «Коперник» у Варшаві. А один із ключових експонатів приїхав до Києва з Музею математики в Нью-Йорку. Це трицикл із квадратними колесами, таких у світі всього чотири.

Над айдентикою проекту працювала агенція Fedoriv, архітектуру павільйону створювала команда MONO Architects. Партнером стала компанія «Фармак».

Символічно, що проект відкривається в ревіталізованому павільйоні «Наука» на ВДНГ. Побудований у 1958-му для проведення наукових виставок, сьо-

годні простір знову відчиняє свої двері всім, кому цікаво, як влаштований світ.

Під час карантину в просторі передбачено посилені заходи безпеки, рекомендовані МОЗ, а саме: вхід у масках, обмеження кількості відвідувачів завдяки завчасному придбанню квитків із фіксованим часом, дезінфекція інтерактивних елементів експонатів й інших поверхонь.

У Малій академії наук навчаються понад 150 000 дітей з усієї України. За останні півтора року українські юні науковці вибороли 80 нагород у найпрестижніших міжнародних наукових олімпіадах і конкурсах. Тож велика амбіція МАНУ — виховати нову плеяду українських фахівців і повернути Україну на карту провідних наукових країн світу.

Голова Наглядової ради —

академік НАН України Борис ПАТОН

Індекс газети «Світ» — 40744

Реєстраційне свідоцтво

КВ №23725-13565ПР від 6 лютого 2019 р.

світ

Адреса редакції:

03150, Київ, вул. Антоновича, 180.

Телефон/ факс 287-82-47

E-mail: svit@ukrintei.ua www1.nas.gov.ua/svit

Відповідальність за достовірність інформації та

реклами несуть автори та рекламодавці

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій

Зам. 16

Газету віддруковано у ПП «Фірма «Гранмна»